

ŁUKASZ ŻARNOWIEC

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

WSPÓŁCZESNE TENDENCJE W ZAKRESIE METOD WYZNACZANIA PRAWA WŁAŚCIWEGO DLA MAŁŻEŃSKICH STOSUNKÓW MAJĄTKOWYCH

1. WSTĘP

Ostatnie lata są okresem poważnych zmian zachodzących w prawie prywatnym międzynarodowym stosowanym przez polskie sądy. Wynikają one zarówno z wejścia w życie norm kolizyjnych zawartych w konwencjach międzynarodowych, których Polska stała się stroną, czy też regulujących tę materię aktów wtórnego prawa wspólnotowego, jak i z działań podjętych przez ustawodawcę krajowego.

Zjawisko, o którym mowa, objęło ostatnio także sferę stosunków prawnorodzinnych i opiekuńczych. Dość zauważyć, że od dnia 18 czerwca 2011 r. prawa właściwego dla zobowiązań alimentacyjnych poszukiwać należy już nie – jak dotychczas – za pośrednictwem krajowych norm kolizyjnych, lecz posługując się normami zawartymi w Protokole haskim z 23 listopada 2007 r. *o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych*¹ stosowanym na podstawie art. 15 rozporządzenia Rady (WE) nr 4/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. *w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych*².

Z kolei krajowe przepisy zawierające normy kolizyjne miarodajne dla tzw. „odpowiedzialności rodzicielskiej” zastąpione zostały posta-

¹ Dz.Urz.UE 2009 L 331/17.

² Dz.Urz.UE 2009 L7/1.

nowieniami obowiązującej w stosunku do Polski od dnia 1 listopada 2010 r. *Konwencji haskiej o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci* z 19 października 1996 r.³.

Najistotniejszą zmianę przyniosło jednak zastąpienie z dniem 16 maja 2011 r. ustawy z dnia 12 listopada 1965 r. – *Prawo prywatne międzynarodowe*⁴ przez nową ustawę o tym samym tytule, uchwaloną przez Sejm w dniu 4 lutego 2011 r.⁵. Obok norm zbieżnych z obowiązującymi dotychczas wprowadziła ona szereg rozwiązań nowych. Odnoszą się one m.in. do poszukiwania prawa właściwego dla stosunków majątkowych między małżonkami.

Równocześnie nie sposób pominąć podjętych równoległe, dotychczas jednak niezakończonych prac nad stworzeniem jednolitej regulacji kolizyjnoprawnej dla tej kategorii stosunków na poziomie Unii Europejskiej. Projekt rozporządzenia Rady (UE) w sprawie *jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w zakresie małżeńskich ustrojów majątkowych*⁶ wraz z komunikatem wyjaśniającym⁷ ogłoszone zostały przez Komisję Europejską w dniu 16 marca 2011 r.

Trudności towarzyszące wskazaniu prawa właściwego dla stosunków osobistych i majątkowych między małżonkami należą do najistotniejszych barier w swobodnym przemieszczaniu się osób między terytoriami różnych państw. Z uwagi na znaczenie małżeńskich ustrojów majątkowych dla sytuacji innych podmiotów, wchodzących w stosunki prawne z osobami pozostającymi w związku małżeńskim, wywierają one również istotny wpływ na bezpieczeństwo obrotu.

Niniejsze opracowanie zawiera analizę metod wyznaczania prawa właściwego dla małżeńskich stosunków majątkowych w wybranych

³ Dz.Urz.UE 2008 L 151/39, Dz.U. z 2010 r. Nr 172, poz. 1158.

⁴ Dz.U. Nr 46, poz. 290 ze zm. (dalej jako: p.p.m. z 1965).

⁵ Dz.U. Nr 80, poz. 432 (dalej jako: p.p.m. z 2011).

⁶ COM/2011/0126 końcowy.

⁷ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – *Wyjaśnienie sytuacji prawnej w zakresie własności par międzynarodowych* (COM.2011/0125 końcowy).

regulacjach kolizyjnoprawnych innych państw, projektowanej jednolitej regulacji unijnej oraz dawnej polskiej ustawie o p.p.m. z 1965 r. Jest ono tłem dla rozważań nad rozwiązaniami przyjętymi w nowej polskiej ustawie o p.p.m. z 2011 r., którym poświęcony zostanie odrębny artykuł, opublikowany w kolejnym numerze „Zeszytów”.

2. RÓŻNICE W SPOSOBIE OKREŚLENIA PRAWA WŁAŚCIWEGO DLA STOSUNKÓW MAJĄTKOWYCH MIĘDZY MAŁŻONKAMI NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH SYSTEMÓW PRAWNYCH

Systemy prawne poszczególnych państw posługują się różnymi metodami celem określenia prawa właściwego dla małżeńskich stosunków majątkowych. Różnice te dotyczą przede wszystkim dopuszczenia oraz zakresu kolizyjnoprawnej autonomii woli stron w odniesieniu do tej kategorii stosunków, rodzaju powiązań podniesionych do rangi łączników o charakterze obiektywnym na wypadek braku (bądź w razie niedopuszczalności) wyboru prawa, ich kolejności i związku z osobą jednego bądź obojga małżonków a także sposobu ujęcia subokreślnika temporalnego miarodajnych norm kolizyjnych, sprawiającego, iż wskazane w ten sposób prawo stanowi statut niezmienny bądź podlegający zmianom⁸. Różnorodność ta nie bez racji jest wskazywana jako istotne ograniczenie w swobodnym przemieszczaniu się osób między terytoriami różnych państw. Wobec różnic w doborze kryteriów wykorzystywanych w charakterze łączników norm kolizyjnych miarodajnych dla tej kategorii stosunków w poszczególnych systemach prawnych, istnieje realne ryzyko, że tego rodzaju decyzja, zwłaszcza, gdy towarzyszyć jej będzie zmiana jurysdykcji krajowej sądów, spowoduje – niezależnie od woli samych małżonków – zmianę prawa właściwego do oceny ich relacji osobistych i majątkowych.

Stosunki majątkowe między małżonkami stanowią tę kategorię spraw, w obrębie której stosunkowo wcześniej zdecydowano się dopuścić kolizyjnoprawną autonomię woli stron. Wybór prawa w szerszym

⁸ M. CZEPEŁAK, *Stosunki majątkowe między małżonkami w prawie prywatnym międzynarodowym*, Kraków 2004.

байдз вѣдзшым закрасе выстѣпуе тутай абечнне нямал⁹ павсзечнне якa пaдставова мeтoдa wskazania пpawa wлaсцигo¹⁰. Moжe мeч он характeр нeогpанeчoны, пoзoстaвляяч мaлжoнкoм пeлнa swoбoдe дeцызьнe co дo стaтyтy их стoсyнкoв мaяткoвых¹¹. Najчeстeйшeй jеднaк пpawo wyбoрy oгpанeчoнe jest тутaj дo jеднoгo зe wskazanych в yстaвe сyстeмoв пpawных, з ктoрымнa сyтyацья жыцiowa мaлжoнкoв wyкaзyje рeчeзывнсты звязкe. Их дoбoр пpез пoсзчeгoлных yстaвoдaвцoв bywa jеднaк рoзны. Zазwычaй в тeй рoлe выстѣпyяч: пpawo oячzыстe jеднoгo з мaлжoнкoв, пpawo пaнстwa мeйсца jego zamieszkania бaдз зwыклeгo пoбытy чы тeж пpawo мeйсца пoлoжeннa склaднeкoв мaяткy спoлнeгo, зwлaсччa нeрyчoмoстe¹².

⁹ Wyлaчннe лaчннeкaмнa o характeрчe oбeктывным в oднeсeннu дo wskazanego zakresu operujа natomnast m.in. art. 16 kodeksu cywilnego Kataru, *ustawa Nr 22/2004 z 30 czerwca 2004 r.* «al-jarfa ar-rasmija Nr 11 z 8 sierpnia 2004 r.» (dalej jako: k.c. Kataru) – por. S. KLAIBER, H. KRÜGER, *Internationales Privatrecht in Katar*, «Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts» 2/2007, s. 149-155 czy art. 12 kodeksu cywilnego algierskiego – *ustawa Nr 75-78 z 26 września 1975 w brzmieniu ustalonym ustawą Nr 05-10 z 20 czerwca 2005 r.* «J.O.R.A. Nr 44 z 26. maja 2005 r., s. 14» (dalej jako: k.c. algier.) – tłum. na j.niem. D.NELLE, «Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts» 6/2007, s. 557-559.

¹⁰ Wyborem prawa posлугuje sja takze uchwalona w ramach Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego Konwencja haska z 14 marca 1978 r. *o prawie wлaсциwym dla malżeńskich ustrojów mаjatkowych* – por. K. MIRONOWICZ, *Konwencja haska z dnia 14 marca 1978 r. o prawie wлaсциwym dla malżeńskich ustrojów mаjatkowych. Zakres zastosowania i metoda regulacji wлaсциwości prawa*, «KPP» 9.3/2000.

¹¹ Por. § 19 austriackiej ustawy z 15 czerwca 1978 r. *o prawie prywatnym międzynarodowym* «Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich Nr 304/1978 ze zm.» (dalej jako: austr. p.p.m.).

¹² Por. § 52 szwajcarskiej ustawy związkowej *o prawie prywatnym międzynarodowym* z 18 grudnia 1987 r. «Bundesblatt 1987, cz. I, s. 5 i n.» (dalej jako: SzwajcU z 1987 r.), który ogranicza wybór małżonków do prawa państwa, w którym oboje małżonkowie mają (bądź po zawarciu małżeństwa będą mieli) miejsce zamieszkania bądź jednego z ich praw ojczystych; § 15 ust. 2 *ustawy wprowadzającej kodeks cywilny niemiecki w brzmieniu z 21 września 2004 r.* «BGBl I, s. 2494, 1997 I, s. 1061» (dalej jako: EGBGB), ogranicza natomiast wybór do prawa ojczystego bądź prawa miejsca zwykłego pobytu jednego z małżonków, a w odniesieniu do majątku nieruchomego – prawa miejsca jego położenia; art. 49 ust. 2 *ustawy belgijskiej z 16 lipca 2004 r. wprowadzającej kodeks prawa prywatnego międzynarodowego* «Mon.

W zasadzie dopuszcza się zarówno wybór uprzedni, jak i następczy,

belge z 27 lipca 2004 r., s. 57344 - 57374» (dalej: BelgU) dopuszcza wybór spośród: prawa państwa pierwszego miejsca zwykłego pobytu małżonków po zawarciu małżeństwa, prawa państwa miejsca zwykłego pobytu bądź prawa ojczystego jednego z małżonków z chwili dokonania wyboru; art. 15 ust. 2 *ustawy tureckiej Nr 5718 z 27 listopada 2007 r. o prawie prywatnym międzynarodowym* (dalej jako: TurU z 2007 r.), przekł. na j. niem. H. KRÜGER, F. NOMER-ERTAN, «Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts» 3/2008, s. 283- 290, który dopuszcza wybór prawa państwa miejsca zwykłego pobytu bądź prawa ojczystego jednego z małżonków z chwili zawarcia małżeństwa; § 38 ust. 2 *ustawy Nr 6465 Republiki Koreańskiej (Korei Południowej) z 7 kwietnia 2001 r. o prawie prywatnym międzynarodowym* (dalej jako: RKorU), przekł. na j. niem.: SUK KWANG-HYUN, «Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts» 5/2007, s. 479-484 oraz K. B. PISSLER, «Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht» 70.1/2006, s. 342-397; art. 26 ust. 2 *ustawy japońskiej nr 78 z 21 czerwca 2006 r. o ogólnych regulach stosowania prawa* (dalej jako: JapU), przekł. na j. niem. Y. SAKURADA, «Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts» 6/2007, s. 560-564 czy też § 49 ust. 4 *czeskiej ustawy z 25 stycznia 2012 r. – Prawo prywatne międzynarodowe* (dalej jako: czes.p.p.m.) dopuszczają z kolei – na podobieństwo ustawy niemieckiej – wybór prawa ojczystego bądź prawa państwa miejsca zwykłego pobytu jednego z małżonków, a w odniesieniu do nieruchomości – prawa państwa, w którym jest ona położona; art. 43 ust. 2 *ustawy macedońskiej z 4 lipca 2007 r. o prawie prywatnym międzynarodowym* «Služben Vesnik na Republika Makedonija z 12 lipca 2007, Nr 87, s. 23» (dalej jako: MacU), przekł. na j. niem. CH. JESSEL-HOLST, «Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts» 2/2008, s. 158-168, wprowadza wybór prawa wyłącznie w odniesieniu do umownych stosunków majątkowych między małżonkami, zarazem ograniczając jego dopuszczalność do prawa ojczystego lub prawa państwa miejsca zamieszkania jednego z małżonków, a w odniesieniu do nieruchomości – miejsca jej położenia; § 24 *ustawy chińskiej z 28 października 2010 r. o stosowaniu prawa dla stosunków cywilnych z elementem obcym* «Quinghua Law Journal 3/2010, 110» (dalej jako: ChinU), tłum. na j. pol. K. SZNAJDER-PEROŃ, «Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego» 9/2011, s. 149-159; na j. niem. C. CAMMERER, «Recht der Internationalen Wirtschaft» 4/2011, s. 231-241, dopuszcza wybór prawa państwa miejsca zwykłego pobytu bądź prawa ojczystego jednego z małżonków albo prawa państwa miejsca położenia znaczącej części majątku. Dopuszczalność wyboru prawa ogranicza również *Konwencja haska o prawie właściwym dla małżeńskich ustrojów majątkowych*, zezwalając jedynie na wskazanie prawa ojczystego jednego z małżonków z chwili dokonania wyboru, prawa państwa miejsca zwykłego pobytu jednego z nich, względnie pierwszego państwa nowego miejsca zwykłego pobytu jednego z małżonków po zawarciu małżeństwa a w odniesieniu do nieruchomości – prawa państwa ich położenia (art. 3 i 6).

przy czym skutki tego ostatniego, konkretnie zaś wpływ na stosunki prawne ukształtowane w przeszłości, bywają określane rozmaicie¹³.

W odróżnieniu od wskazania prawa właściwego dla stosunków obligacyjnych, od wyboru prawa dla stosunków majątkowych między małżonkami zazwyczaj oczekuje się, by był on dokonany w sposób wyraźny¹⁴, najczęściej z zastrzeżeniem dopełnienia określonej formy szczególnej¹⁵.

Jak widać, pomimo pewnych podobieństw, sposób uregulowania wyboru prawa dla stosunków majątkowych między małżonkami w poszczególnych systemach prawnych w szczególności znacząco się różni.

Daleko poważniejsze rozbieżności zachodzą jednak w odniesieniu do sposobu wskazania prawa właściwego na wypadek braku wyboru prawa. Przyjęte w poszczególnych systemach prawnych normy kolizyjne posługujące się łącznikami o charakterze obiektywnym oparte zostały na odmiennych założeniach.

¹³ Np. art. 50 ust. 3 BelgU, który przyznaje wyborowi prawa skuteczność na przyszłość. Pozwala on wprowadzić małżonkom także na przyjęcie odmiennego rozwiązania, jednakże nie może ono naruszać praw osób trzecich. Podobne rozwiązanie przyjęte w art. 8 konwencji haskiej. Za wyłączeniem wstecznego działania dokonanego wyboru prawa opowiedział się także ustawodawca japoński w art. 26 ust. 2 JapU.

¹⁴ Por. § 15 TurU czy też art. 11 konwencji haskiej, który jednakże zadowala się także wyborem wynikającym w dostatecznym stopniu z postanowień małżeńskiej umowy majątkowej.

¹⁵ Por. § 14 ust. 4 w zw. z § 15 ust. 3 EGBGB, który uzależnia ważność wyboru prawa od dopełnienia formy aktu notarialnego, w przypadku wyboru dokonanego za granicą zadowalając się jednak dopełnieniem formy zastrzeżonej dla umów majątkowych małżeńskich w prawie wybranym bądź prawie państwa, w którym wyboru dokonano; art. 52 BelgU zastrzegający dla wyboru prawa wymóg dopełnienia formy przewidzianej przez system prawny będący statutem stosunków majątkowych małżeńskich z chwili dokonania wyboru bądź prawo państwa, w którym wyboru dokonano, przy czym powinien on nastąpić na piśmie zawierającym co najmniej datę i podpisy obu stron. Z kolei zmiana dokonanego wyboru powinna nastąpić w formie przewidzianej prawem państwa, w którym zmiany tej dokonano; § 38 ust. 2 RKorU, który wymaga dopełnienia formy pisemnej z oznaczeniem daty oraz podpisem obu stron; § 49 ust. 4 czes. p.p.m., który wymaga dopełnienia formy aktu notarialnego; czy art. 13, który ważność wyboru uzależnia od dopełnienia formy przewidzianej dla umowy majątkowej małżeńskiej w prawie wybranym bądź w prawie państwa, w którym wyboru dokonano, stwarzając zarazem minimalne wymogi w postaci sporządzenia dokumentu podpisanego przez obie strony i opatrzonego datą.

Obok stanowiących obecnie regułę ustawodawstw przywiązujących znaczenie do okoliczności występujących po stronie obojga małżonków, nadal można spotkać i takie, które – jak ustawy kolizyjne państw z kręgu kultury arabskiej¹⁶ – opierają się na powiązaniu dotyczącym wyłącznie osoby męża.

Różnice zachodzą również w odniesieniu do sposobu ujęcia subokreślnika temporalnego norm kolizyjnych miarodajnych dla omawianego tutaj zakresu. Obok systemów prawnych odwołujących się do powiązania występującego w ściśle określonym czasie (najczęściej w chwili zawarcia małżeństwa), co powoduje niezmiennosc statutu¹⁷ (choć zazwyczaj z zastrzeżeniem wyjątków), występują ustawodawstwa przychylne właściwości każdoczesnego prawa wskazanego za pośrednictwem danego kryterium¹⁸. Wynikającym stąd komplikacjom związanym ze zmianą statutu usiłują one niekiedy przeciwdziałać na drodze normatywnej¹⁹, podczas gdy gdzie indziej materię tę pozostawiono judykaturze i nauce prawa.

¹⁶ Art. 16 k.c. Kataru, poddający osobiste i majątkowe skutki małżeństwa prawu ojczystemu męża z chwili zawarcia małżeństwa, a w przypadku przyjęcia przez małżonków po ślubie obywatelstwa tego samego państwa – jego prawu; art. 12 k.c. algier., opowiadający się za właściwością prawa ojczystego męża z chwili zawarcia małżeństwa; podobnie jednak również – o ile w trakcie małżeństwa małżonkowie nigdy nie byli obywatelami tego samego państwa – art. 9 ust. 3 w zw. z ust. 2 *kodeksu cywilnego hiszpańskiego w wersji określonej dekretem z 31 maja 1974 r. oraz dekretem z 13 maja 1981 r.* (dalej jako: hiszp.p.p.m.), przyjmując właściwość prawa ojczystego męża z chwili zawarcia małżeństwa.

¹⁷ Art. 12 k.c. algier.; Art. 16 ust. 1 k.c. Kataru.; Art. 51 BelgU.; Art. 15 ust. 1 EGBGB; § 19 ust. 1 austr. p.p.m.; art. 15 ust. 1 TurU.; Podobnie art. 9 ust. 3 hiszp. p.p.m., w świetle którego zmiana obywatelstwa małżonków nie powoduje zmiany statutu stosunków majątkowych małżeńskich, chyba że małżonkowie postanowili inaczej, a ich nowe prawo ojczyste się temu nie sprzeciwia – w kwestii wątpliwości związanych z zastosowaniem tego rozwiązania por. B VON HOFFMANN, A. ORTIZ-ARCE, *Das neue spanische Internationale Privatrecht*, «*Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*» 39.4/1975, s. 666-667.

¹⁸ Por. art. 54 ust. 1 SzwajcU z 1987 r.

¹⁹ Por. art. 55 ust. 1 SzwajcU z 1987 r., przewidujący – w braku odmiennej woli stron – zasadę wstecznego działania przepisów nowego statutu od momentu zawarcia związku małżeńskiego; por. art. 15 ust. TurU., który w razie uzyskania przez małżon-

Rozbieżności zachodzą wreszcie w odniesieniu do doboru powiązań podniesionych do rangi łącznika miarodajnej normy kolizyjnej. Mimo że poszczególne systemy prawne posługują się tutaj zazwyczaj kaskadą łączników, z których dalsze dochodzą do głosu dopiero w braku powiązania wyższego rzędu, zarówno rodzaj wykorzystanych w tym celu kryteriów, jak i ich kolejność wykazują daleko idące różnice. Miejsce tradycyjnie²⁰ wysuwanego na pierwszą pozycję wśród łączników personalnych kryterium obywatelstwa²¹ niekiedy zajmuje kryterium miejsca zwykłego pobytu małżonków²²; gdzie indziej pojawia się ono jednak dopiero w charakterze łącznika dalszego rzędu²³.

ków nowego wspólnego prawa ojczyznego po zawarciu małżeństwa dopuszcza jego własność, jako statutu stosunków majątkowych małżeńskich, jedynie pod warunkiem, iż prawa nabyte przez osoby trzecie nie zostaną naruszone.

²⁰ W literaturze przedmiotu nie od dziś zwraca się jednak uwagę na obserwowane osłabienie znaczenia więzi między osobą fizyczną a państwem, wynikającej z obywatelstwa – por. M. PAZDAN, *Dylematy towarzyszące kodyfikacji polskiego prawa prywatnego międzynarodowego*, [w:] *W kierunku europeizacji prawa prywatnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Rajskiemu*, red. A. BRZOZOWSKI, W. KOCOT, K. MICHAŁOWSKA, Warszawa 2007, s. 464.

²¹ Por. art. 20 nieobowiązującej już ustawy rumuńskiej Nr 105/1992 z 22 września 1992 r. *o prawie prywatnym międzynarodowym* (dalej jako: RumU), przekł. na j. pol. A. STAN-OTASEVICI, «KPP» 17.3/2008, s. 867- 897; Art. 79 ustawy bułgarskiej z 17 maja 2005 r. *o prawie prywatnym międzynarodowym* «Dz. Państwowy Nr 42 z 17 maja 2005 r. ze zm.» (dalej jako: BułgU), przekł. na j. pol. P. PTAŃ, «KPP» 18.1/2009, s. 251-279; Art. 42 ust. 1 MacU; Art. 12 k.c. algier.; Art. 16 ust. 1 TurU; Art. 14 ust. 1 pkt. 1 w zw. z art. 15 ust. 1 EGBGB; § 18 ust. 1 pkt. 1 w zw. z § 19 austr. p.p.m.; art. 9 ust. 3 w zw. z ust. 2 hiszp. p.p.m.; art. 26 ust. 1 w zw. z art. 25 JapU; § 37 pkt. 1 w zw. z § 38 ust. 1 RKorU.

²² Por. art. 4 ust. 1 konwencji haskiej, Art. 51 pkt. 1 BelgU; § 24 ChinU; art. 2.589 w zw. z art. 2.592 k.c. rumuńskiego z dnia 17 lipca 2009 r. «LEGEA Nr 287 din 17 iulie 2009 privind Codul civil; Republicată în temeiul art. 218 din Legea nr 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr 287/2009 privind Codul civil, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr 409 din 10 iunie 2011», która zastąpiła z dniem 1 października 2011 r. przepisy kolizyjne prawa prywatnego międzynarodowego ustawy nr 105 z dnia 22 września 1992 r.

²³ Por. art. 20 RumU; Art. 79 BułgU; Art. 14 ust. 1 pkt. 2 w zw. z art. 15 ust. 1 EGBGB; § 18 ust. 1 pkt. 2 w zw. z § 19 austr. p.p.m.; art. 15 ust. 1 TurU; art. 25 w zw. z art. 26 ust. 1 JapU; § 37 pkt. 2 w zw. z § 38 ust. 1 RKorU.

Nie brak także ustawodawstw posługujących się – w różnej zresztą kolejności – łącznikiem miejsca zamieszkania²⁴. Obok łączników personalnych wykorzystywane bywają również – zwykle dla niektórych jedynie spraw lub wyłącznie w odniesieniu do niektórych składników majątku wspólnego²⁵ – powiązania o charakterze przedmiotowym, odwołujące się do miejsca lokalizacji majątku wspólnego, wchodzących w jego skład nieruchomości²⁶ czy też miejsca zawarcia małżeństwa²⁷. Zamiast subsydiarnej właściwości dochodzących do głosu w ostatniej kolejności przepisów *legis fori*²⁸ zastrzega się natomiast we współczesnych ustawodawstwach coraz częściej właściwość systemu prawnego, z którym małżonkowie są najściślej związani przy wykorzystaniu kryterium o charakterze obiektywnym innego niż te podniesione do rangi łączników wyższego rzędu²⁹.

Poszczególne systemy prawne różnią się wreszcie spojrzeniem na kwestie ewentualnej ochrony, pozostających w dobrej wierze osób trzecich, przed wynikającymi z przepisów *legis causae* niekorzystnymi dla nich skutkami oddziaływania reżimu majątkowego, w którym pozostają małżonkowie. Wśród ustawodawstw posługujących się tym instrumentem wyróżnić można takie, które tego rodzaju ochronę przewidują wyłącznie w odniesieniu do sytuacji odpowiednio powiązanych z własnym obszarem prawnym, czy to poprzez miejsce zwykłego pobytu bądź prowadzenia przedsiębiorstwa przez co najmniej jedno z małżonków bądź wierzyciela, czy to poprzez miejsce dokonania czynności prawnej bądź położenia objętych nią składników majątku. Przybiera ona wówczas postać jednostronnej normy kolizyjnej, skutkującej zastosowaniem (w określonym zakresie) – w miejsce prze-

²⁴ Por. art. 54 ust. 1 SzwajcU z 1987 r.; art. 42 ust. 2 i 3MacU; art. 20 RumU.

²⁵ Tj. likwidacja majątku wspólnego w odniesieniu do nieruchomości: art. 15 ust. 2 TurU.

²⁶ Por. art. 15 ust. 2 TurU.

²⁷ Por. art. 51 pkt. 3 BelgU.

²⁸ Por. art. 54 ust. 3 SzwajcU z 1987 r.; art. 15 ust. 1TurU; art. 42 ust. 4 MacU.

²⁹ Por. art. 14 ust. 3 EGBGB w zw. z art. 15 ust. 1 EGBGB; § 18 ust. 2 w zw. z § 19 austr.p.p.m.; art. 25 w zw. z art. 26 ust. 1 JapU; § 37 pkt. 3 w zw. z § 38 ust. 1RKorU; art. 79 BulgU; art. 20 RumU, art. 4 ust. 3 konwencji haskiej.

pisów prawa w normalnym toku rzeczy właściwego – postanowień własnego prawa³⁰. Bywa jednak, że – jak w ustawie szwajcarskiej czy belgijskiej – ochrona taka nie jest ograniczona wyłącznie do sytuacji odpowiednio powiązanych z własnym obszarem prawnym, lecz ma na względzie dobrą wiarę wszystkich osób trzecich, działających w zaufaniu do wskazówek wynikających z okoliczności zewnętrznych, towarzyszących czynnościom prawnym podejmowanym przez osobę pozostającą w związku małżeńskim³¹.

Zestawienie powyższych przykładów zaczerpniętych z wybranych porządków prawnych wskazuje na dużą różnorodność metod poszukiwania prawa właściwego dla stosunków majątkowych między małżonkami w poszczególnych systemach prawnych. W zależności od tego, jak w konkretnym przypadku będzie przedstawiała się jurysdykcja krajowa, statutem tym może – w odniesieniu do tych samych małżonków – okazać się prawo innego państwa. Z kolei w związku

³⁰ Por. art. 16 ust. 1 EGBGB, który w tego rodzaju przypadkach reguluje skuteczność postanowień obcego prawa będącego statutem stosunków majątkowych między małżonkami na podobieństwo rozwiązań przyjętych w prawie krajowym w odniesieniu do umownego ustroju majątkowego; art. 26 ust. 4 JapU, przewidujący właściwość prawa japońskiego do oceny skutków małżeńskiego ustroju majątkowego względem osób trzecich działających w dobrej wierze w odniesieniu do czynności prawnych podjętych w Japonii oraz położonego tam majątku. Jednakże osobie takiej może być przeciwstawiona umowa majątkowa małżeńska podlegająca – jako statutowi stosunków majątkowych małżeńskich – prawu innego państwa, o ile została ona w Japonii zarejestrowana czy identyczna norma zawarta w § 38 ust. 3 i 4 RKorU.

³¹ Por. art. 57 ust. 1 SzwajcU z 1987 r., podający ocenę wpływu ustroju majątkowego małżeńskiego na stosunek prawny między jednym z małżonków a osobą trzecią, prawu państwa miejsca zamieszkania małżonka z chwili nawiązania tego stosunku, chyba że w tym czasie osoba trzecia знаła bądź powinna była znać prawo właściwe dla stosunków majątkowych między małżonkami. Art. 54 BelgU, który na wypadek posiadania w chwili zaciągnięcia zobowiązania przez małżonka będącego dłużnikiem oraz osobę trzecią – wierzyciela miejsca zwykłego pobytu w tym samym państwie, poddaje właściwości jego prawa ocenę skuteczności małżeńskiego ustroju majątkowego względem osób trzecich, chyba że dopełniono wymagań dotyczących jawności lub rejestracji przewidzianych w prawie właściwym dla stosunków majątkowych między małżonkami bądź – w odniesieniu do praw rzeczowych na nieruchomościach – w prawie państwa ich położenia, albo reżim ten był osobie trzeciej znany w chwili powstania zobowiązania, bądź jego niezajomość stanowiła wynik jej niedbalstwa.

z dominacją łączników personalnych, nawiązujących do podatnych na zmiany okoliczności dotyczących małżonków tj. ich obywatelstwo, miejsce zwykłego pobytu czy domicyl, istnieje duże ryzyko zmiany statutu także przy niezmienionej jurysdykcji krajowej. Wszystko to – w połączeniu z różnorodnością rozwiązań prawnych przyjmowanych w odniesieniu do małżeńskich ustrojów majątkowych w prawie merytorycznym poszczególnych państw³² – z jednej strony utrudnia małżonkom w pełni świadome kształtowanie ich stosunków majątkowych, z drugiej natomiast stwarza zagrożenie dla bezpieczeństwa obrotu.

Rozwiązania powyższych trudności nie przyniosła, niestety, wbrew pierwotnym oczekiwaniom, powstała w ramach działalności Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego międzynarodowa konwencja z 14 marca 1978 r. w *sprawie prawa właściwego dla małżeńskich ustrojów majątkowych*, którą ratyfikowały dotychczas jedynie Francja, Luksemburg i Holandia³³.

Problem ten został dostrzeżony także przez Komisję Europejską, która uznaje ujednoczenie norm kolizyjnych miarodajnych dla małżeńskich stosunków majątkowych za jeden z etapów tworzenia europejskiej przestrzeni sądowej. Otóż w swym sprawozdaniu na temat obywatelstwa UE w 2010 r. wśród przeszkód ograniczających wykonywanie prawa do swobodnego przemieszczania się wymienia ona m.in. niepewną sytuację prawną w zakresie praw majątkowych osób w związkach międzynarodowych, wynikającą z różnic między rozwiązaniami, jakie przyjmują w tej mierze krajowe systemy prawne poszczególnych państw³⁴. Tendencje do przeciwdziałania temu zjawisku dają się dostrzec w stworzonym przez Radę Europejską programie sztokholmskim „*Otwarta i bezpieczna Europa w służbie obywateli*”³⁵,

³² M. RYZNAR, A. STĘPIEŃ-SPOREK, *Harmonizacja małżeńskiego prawa majątkowego w USA i w Unii Europejskiej*, «Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego» 9/2011, s. 35-53.

³³ Dane opublikowane na stronie internetowej http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=87, dostęp 10 maja 2014 r.

³⁴ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – *Wyjaśnienie sytuacji prawnej w zakresie własności par międzynarodowych* (COM.2011/0125 końcowy).

³⁵ Dz.Urz.UE z 2010 C 115.

gdzie wśród dziedzin przewidzianych do objęcia wzajemnym uznaniem wymieniono m.in. kwestie związane z małżeńskimi ustrojami majątkowymi³⁶. W rezultacie powyższej inicjatywy Komisja podjęła działania zmierzające do znalezienia jasnego rozwiązania – na szczeblu europejskim – problemów napotykanych na tle spraw majątkowych przez osoby pozostające w związkach międzynarodowych.

Wobec stwierdzenia niewielkiej przydatności praktycznej międzynarodowych umów dwustronnych oraz braku kompetencji Unii w dziedzinie harmonizacji prawa materialnego w dziedzinie majątkowych skutków zawarcia małżeństwa, zaproponowano przyjęcie na poziomie europejskim jednolitych zasad z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego dla tej kategorii stosunków³⁷. Odpowiedź na to zapotrzebowanie stanowi przygotowany i przedstawiony przez Komisję w dniu 16 marca 2011 r. *wniosek dotyczący rozporządzenia Rady w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w zakresie małżeńskich ustrojów majątkowych*³⁸.

Poświęcony prawu właściwemu rozdział III. Projektu oparto na założeniu jedności statutu majątkowego ustroju małżeńskiego (art. 15). Zrezygnowano tym samym z możliwości wyodrębnienia na płaszczyźnie kolizyjnej spraw odnoszących się do poszczególnych kategorii składników majątku małżonków, w tym zwłaszcza poddania ich stosunków w odniesieniu do nieruchomości właściwości *legis rei sitae*.

³⁶ Zagadnienia te były już wcześniej poruszane w wiedeńskim planie działania (Dz.Urz.UE z 1999 C 19), a później w programie wzajemnego uznawania orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz.UE z 2001 C 12). W programie haskim, przyjętym przez Radę Europejską na szczycie w dniach 4-5 listopada 2004 r. (Dz.Urz.UE z 2005 L 53/1), wezwano Komisję do przedstawienia zielonej księgi na temat „konfliktu przepisów w sprawach dotyczących majątkowego ustroju małżeńskiego, w tym zagadnienia właściwości i wzajemnego uznawania”.

³⁷ Dnia 17 lipca 2006 r. Komisja opublikowała zieloną księgę w sprawie kolizji przepisów w sprawach dotyczących majątkowego ustroju małżeńskiego COM (2006) 400.

³⁸ COM/2011/0126 końcowy. Ze względu na przedmiot niniejszego opracowania, poza jego zakresem pozostawiam zgłoszony równolegle wniosek dotyczący rozporządzenia Rady *w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w zakresie skutków majątkowych zarejestrowanych związków partnerskich*.

Zgodnie z przedstawionymi już wcześniej tendencjami występującymi w ustawodawstwie kolizyjnym poszczególnych państw, za podstawową metodę wskazania prawa właściwego dla stosunków majątkowych małżeńskich uznano wybór prawa³⁹. W art. 16 Projektu dopuszczono zarówno wybór uprzedni, jak i następczy, ograniczając jednakże jego dopuszczalność, zgodnie z koncepcją rzeczywistego związku⁴⁰, do jednego z następujących systemów prawnych:

- prawa państwa wspólnego miejsca zwykłego pobytu małżonków lub przyszłych małżonków;
- prawa państwa miejsca zwykłego pobytu jednego z małżonków bądź przyszłych małżonków z chwili dokonywania wyboru;
- prawa ojczystego jednego z małżonków lub przyszłych małżonków z chwili dokonywania wyboru.

W identycznych granicach dopuszczono zmianę przez małżonków prawa właściwego dla ich małżeńskiego ustroju majątkowego. Może ona nastąpić w każdej chwili trwania związku małżeńskiego, z tym zastrzeżeniem, że w braku odmiennej woli małżonków, dokonany w ten sposób wybór będzie skutkował jedynie na przyszłość. Ewentualne dokonanie następczego wyboru prawa z mocą wsteczną pozostaje natomiast bez wpływu na ważność „wcześniejszych dokumentów” sporządzonych na mocy prawa dotychczas mającego zastosowanie, ani dla praw osób trzecich wynikających z postanowień takiego prawa (art. 18).

W kwestii sposobu dokonania wyboru prawa art. 19 ust. 1 zastrzega wymóg dopełnienia formy przewidzianej dla umowy majątkowej małżeńskiej w prawie wybranym bądź w prawie państwa, w którym dokument został sporządzony, przy czym wybór taki musi być co

³⁹ W kwestii wyboru prawa właściwego na tle przepisów projektu rozporządzenia por. M. SOKOŁOWSKI, *Wybór prawa właściwego dla umownego małżeńskiego ustroju majątkowego w prawie unijnym*, [w:] *Znad granicy ponad granicami. Księga dedykowana Profesorowi Dieterowi Martiny*, Warszawa 2014, s. 269-280.

⁴⁰ N. DETHLOFF, *Denn sie wissen nicht, was sie tun. Parteiautonomie im internationalen Familienrecht*, [w:] *Festschrift für Dieter Martiny zum 70. Geburtstag*, red. N. WITZLEB, R. ELLGER, P. MAŃKOWSKI, R. MERKT, O. REMIEN, Tübingen 2014, s. 47.

najmniej wyraźny⁴¹, mieć postać dokumentu pisemnego, opatrzonego datą i podpisanego przez obu małżonków (art. 19 ust. 2). Jeżeli jednak prawo państwa członkowskiego, w którym oboje małżonkowie mają wspólne miejsce zwykłego pobytu w chwili dokonania wyboru, przewiduje w stosunku do umowy majątkowej małżeńskiej dodatkowe wymogi formalne, wymogów tych należy przestrzegać (art. 19 ust. 3).

W braku dokonania wyboru prawa przez małżonków prawem właściwym dla małżeńskiego ustroju majątkowego jest natomiast – w świetle art. 17 Projektu – prawo państwa pierwszego wspólnego miejsca zwykłego pobytu małżonków po zawarciu związku małżeńskiego (ust. 1 lit. a), w jego braku wspólne prawo ojczyście małżonków w chwili zawarcia małżeństwa (przy czym łącznik ten nie dochodzi do głosu w razie wielorakiego obywatelstwa) (ust. 1 lit. b w zw. z ust. 2), a w ostateczności prawo państwa, z którym małżonkowie mają wspólnie najściślejszy związek, z uwzględnieniem wszelkich okoliczności, a zwłaszcza państwa, w którym małżeństwo zawarto (ust. 1 lit. c).

Jak widać, w braku wyboru prawa przez strony projekt stawia na koncepcję niezmienności statutu małżeńskiego ustroju majątkowego, przyjmując zasadniczo za miarodajne powiązanie z chwilą zawarcia małżeństwa.

Poza wyjątkowym przypadkiem regulacji skutków następczego wyboru prawa, brak również w projekcie rozporządzenia norm służących bezpośrednio ochronie dobrej wiary innych uczestników obrotu. Możliwość przyjęcia takiego rozwiązania Projekt zastrzega natomiast na rzecz poszczególnych państw członkowskich. Zgodnie z art. 35 Projektu⁴², mimo że skutki małżeńskiego ustroju majątkowego dla stosunków prawnych łączących jednego z małżonków z osobą trzecią regulowane są zasadniczo przepisami prawa właściwego dla tego ustroju (ust. 1), to jednocześnie prawo państwa członkowskiego jest władne zastrzec, że małżonek nie może powoływać się wobec osoby trzeciej na prawo właściwe dla małżeńskiego ustroju majątkowego, jeśli jego miejsce zwykłego pobytu lub miejsce zwykłego pobytu oso-

⁴¹ Krytycznie w kwestii takiego ograniczenia M. ANDRAE, *Zur Form der Rechtswahl für eheliche Beziehungen*, [w:] *Festschrift für Dieter Martiny...*, s. 8.

⁴² Wzorowanym na art. 9 konwencji haskiej.

by trzeciej znajduje się na terytorium tego państwa członkowskiego oraz jeśli przewidziane prawem tego państwa formalności w zakresie jawności lub rejestracji nie zostały spełnione, chyba że osoba trzecia знаła lub powinna była znać prawo właściwe dla małżeńskiego ustroju majątkowego. Analogiczną zasadę może przewidywać porządek prawny państwa członkowskiego, w którym położona jest nieruchomość w odniesieniu do tej nieruchomości (ust. 3).

Rezolucją ustawodawczą z dnia 10 września 2013 r. Parlament Europejski zatwierdził po poprawkach powyższy projekt, równocześnie zwracając się do Komisji o odpowiednią zmianę jej wniosku zgodnie z art. 293 ust. 2 TFUE⁴³. Proponowane poprawki objęły m.in. projektowane normy kolizyjne miarodajne dla małżeńskich ustrojów majątkowych. W odniesieniu do wyboru prawa postulowana zmiana – aczkolwiek istotna – ma w gruncie rzeczy charakter redakcyjny, zmierzając do uproszczenia rozwiązań zawartych w projekcie. Zrezygnowano mianowicie ze sztucznego rozdzielenia na płaszczyźnie redakcyjnej wyboru pierwotnego i następczego, proponując skreślenie art. 18 projektu na rzecz syntezy jego dotychczasowej zawartości z treścią art. 16.

Poważniejsze zmiany zaproponowano natomiast w odniesieniu do formy wyboru prawa, przy czym postulowane w tym zakresie rozwiązanie – także ze względu na brak precyzji użytych sformułowań – w odróżnieniu od pierwotnego projektu nasuwa wątpliwości interpretacyjne i grozi zbędnymi komplikacjami w praktyce. Zgodnie z proponowanym nowym brzmieniem art. 19, porozumienie w sprawie prawa właściwego, o którym mowa w art. 16, wymaga dopełnienia formy pisemnej, opatrzenia datą oraz podpisania przez oboje małżonków, przy czym za równoważne formie pisemnej uznaje się każde przekazanie informacji za pomocą środków elektronicznych umożliwiających trwałą zapis takiej umowy (ust. 1). Niezależnie od powyższego, umowa w przedmiocie wyboru prawa musi spełniać formalne wymogi

⁴³ Rezolucja ustawodawcza Parlamentu Europejskiego z dnia 10 września 2013 r. w sprawie wniosku dotyczącego rozporządzenia Rady w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w zakresie małżeńskich ustrojów majątkowych. COM(2011)0126 – C7-0093/2011 – 2011/0059(CNS).

prawa właściwego dla małżeńskiego ustroju majątkowego⁴⁴ lub prawa państwa, w którym ją zawarto (ust. 2)⁴⁵. W przypadku jednak, gdy prawo państwa, w którym oboje małżonkowie mają miejsce zwykłego pobytu w chwili dokonania wyboru⁴⁶, przewiduje dodatkowe wymogi formalne w stosunku do tego rodzaju porozumień bądź w razie ich braku do umowy majątkowej małżeńskiej, wymogi te należy stosować (ust. 3). Jeżeli jednak w chwili dokonania wyboru małżonkowie mają miejsca zwykłego pobytu w różnych państwach członkowskich i prawa ich przewidują różne wymogi formalne, umowa jest ważna z formalnego punktu widzenia, jeżeli spełnia wymogi któregośkolwiek z nich (ust. 4). Jeżeli jednak w chwili dokonania wyboru wyłącznie jedno z małżonków posiada zwykłe miejsce pobytu w państwie członkowskim, a państwo to przewiduje dodatkowe wymogi formalne dla tego rodzaju umów, mają one zastosowanie (ust. 5).

Zmiany zaproponowano również w odniesieniu do sposobu ujęcia powiązań o charakterze obiektywnym, podniesionych do rangi łączników na wypadek braku wyboru prawa przez strony. W miejsce pierwszoplanowego kryterium odwołującego się do pierwszego wspólnego miejsca zwykłego pobytu małżonków po zawarciu związku małżeńskiego, zaproponowano wskazanie na prawo państwa, w którym małżonkowie mają wspólne miejsce zwykłego pobytu w chwili zawarcia związku małżeńskiego lub w którym mają pierwsze wspólne miejsce zwykłego pobytu po zawarciu związku małżeńskiego (art. 17 ust. 1 lit. a). Posłużenie się ujętym alternatywnie subokreślnikiem temporalnym, wbrew intencjom projektodawców poprawek, nie usuwa jednak niestety niejasności towarzyszących rozwiązaniu proponowanemu przez Komisję, a wręcz je potęguje.

⁴⁴ W odróżnieniu od projektu Komisji, propozycja Parlamentu nie precyzuje, niestety, czy dotyczy prawa wybranego czy też prawa właściwego w braku wyboru prawa, tj. wskazanego na podstawie normy kolizyjnej operującej łącznikami o charakterze obiektywnym.

⁴⁵ Powstaje jednak pytanie, co w sytuacji, gdy systemy te nie dopuszczają wyboru prawa dla tej kategorii stosunków, równocześnie przewidując daleko idące ograniczenia w odniesieniu do formy umów majątkowych małżeńskich.

⁴⁶ Jak można wnosić, również niebędącego państwem członkowskim.

W braku wskazanego kryterium do głosu miałyby dojść wspólne prawo ojczyste małżonków z chwili zawarcia małżeństwa (art. 17 ust. 1 lit. b), a w ostateczności prawo państwa, z którym małżonkowie mają najściślejszy związek w chwili zawarcia związku małżeńskiego, z uwzględnieniem wszelkich okoliczności, niezależnie od miejsca zawarcia związku małżeńskiego (art. 17 ust. 1 lit. c)⁴⁷.

Zakres zaproponowanych przez Parlament zmian oraz kontrowersje, jakie muszą nasuwać przynajmniej niektóre z nich, pozwalają wątpić w szybkie ukończenie wdrożonej procedury legislacyjnej i uchwalenie w najbliższym czasie ostatecznej wersji rozporządzenia.

3. PRAWO WŁAŚCIWE DLA STOSUNKÓW OSOBISTYCH I MAJĄTKOWYCH MIĘDZY MAŁŻONKAMI W ŚWIETLE PRZEPISÓW P.P.M. Z 1965 R.

Dysponując materiałem porównawczym w postaci przedstawionych powyżej rozwiązań występujących w wybranych obcych porządkach prawnych oraz projektowanych normach kolizyjnych, jakie miałyby znaleźć się w rozporządzeniu Rady *w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w zakresie małżeńskich ustrojów majątkowych*, warto podjąć próbę oceny polskiego unormowania właściwości prawa dla tej kategorii stosunków, przyjętego w dawnej ustawie o p.p.m. z 1965 r.

Akt prawny, o którym mowa, stosunki osobiste i majątkowe między małżonkami regulował odrębnie od problematyki możliwości zawarcia małżeństwa czy jego formy. Rozwiązanie takie samo w sobie odpowiadało tendencjom panującym także w innych systemach prawnych.

Prawa właściwego dla omawianej materii należało poszukiwać za pośrednictwem norm kolizyjnych zawartych w art. 17. Zgodnie z art. 17 §1 stosunki osobiste i majątkowe między małżonkami podlegały, w myśl tej ustawy, ich każdoczesnemu wspólnemu prawu ojczy-

⁴⁷ W uzasadnieniu poprawek słusznie zwrócono uwagę na przypadkowość tego akurat kryterium, co jednak samo w sobie nie powinno było przesądzać o jego normatywnym wyłączeniu, a co najwyżej o rezygnacji z wiążących się z nim domniemań na rzecz indywidualnej oceny w okolicznościach konkretnego przypadku.

stemu, które rozstrzygało także o dopuszczalności zawarcia, zmiany lub rozwiązania majątkowej umowy małżeńskiej. Z kolei stosunki majątkowe wynikające z takiej umowy poddano wspólnemu prawu ojczystemu stron z chwili jej zawarcia (art. 17 §2). W braku wspólnego prawa ojczystego małżonków ustawa przewidywała natomiast w obu kategoriach przypadków właściwość wspólnej *lex domicilii* małżonków, a w braku także i tego powiązania nakazywała stosować prawo polskie (art. 17 §3).

Rozwiązanie to – nie bez racji – krytykowano za rygoryzm przyjętych rozwiązań oraz nadmierne faworyzowanie *legis fori*⁴⁸. Wbrew panującym w tym zakresie tendencjom, występującym w obcych ustawodawstwach kolizyjnych, dawna ustawa nie dopuszczała nawet ograniczonej autonomii woli dla tej kategorii stosunków⁴⁹. Z kolei ograniczenie powiązań podniesionych do rangi łączników o charakterze obiektywnym wyłącznie do wspólnego prawa ojczystego oraz wspólnego prawa państwa miejsca zamieszkania obojga małżonków, być może dostosowane do uwarunkowań panujących w okresie tworzenia ustawy, w zmienionych warunkach społecznych i obyczajowych końca XX i początku XXI w. przestało odpowiadać potrzebom obrotu, stając się anachronizmem. Pomijając specyfikę występujących powszechnie w dobie masowej migracji małżeństw między obywatelami różnych państw o różnych miejscach zamieszkania, powiązanych jednakże z obszarem określonego państwa poprzez wspólne miejsce zwykłego pobytu czy też inne kryterium, np. w postaci lokalizacji wspólnego mienia, dawna ustawa poddawała ich wzajemne relacje nierzadko obcemu z ich perspektywy prawu polskiemu kosztem syste-

⁴⁸ Por. M. PAZDAN, *Założenia i główne kierunki reformy prawa prywatnego międzynarodowego w Polsce*, «PiP» 54.3/1999, s. 22; TENŻE: *O potrzebie reformy polskiego prawa prywatnego międzynarodowego i niektórych proponowanych rozwiązań*, «KPP» 9.3/2000, s. 503; TENŻE: *O projekcie nowej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym*, «Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego» 1/2007, s. 13.

⁴⁹ Za dopuszczeniem wyboru prawa dla majątkowych stosunków małżeńskich, przynajmniej w odniesieniu do majątkowej umowy małżeńskiej oraz możliwości utrzymania właściwości dotychczasowego statutu w sytuacji zaistniałej zmiany łącznika, opowiedział się M. CZEPEŁAK, *op. cit.*, s. 122.

mów prawnych wykazujących rzeczywisty związek z sytuacją danych małżonków czy ich majątkiem.

Rozwiązanie to wymagało zatem gruntownych zmian. Przyniosła je ustawa z 2011 r.

4. CELOWOŚĆ PRZYJĘCIA W PRAWIE POLSKIM NOWEJ KRAJOWEJ REGULACJI WŁAŚCIWOŚCI PRAWA DLA MAŁŻEŃSKICH USTROJÓW MAJĄTKOWYCH

W związku z istniejącą od dawna ideą stworzenia jednolitej europejskiej regulacji właściwości prawa dla małżeńskich ustrojów majątkowych oraz przygotowywanym równoległe z nową polską ustawą projektem rozporządzenia Rady w sprawie *jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w zakresie małżeńskich ustrojów majątkowych* zachodzi pytanie o celowość wprowadzenia nowego uregulowania omawianej tutaj materii na poziomie krajowym⁵⁰. Świadomość takiego dylematu i konieczności jego rozwiązania mieli twórcy ustawy z 2011 r. Poza wypowiedziami poświęconymi tej kwestii w literaturze przedmiotu⁵¹ w samym uzasadnieniu projektu wyraźnie nawiązano do założeń Programu Haskiego⁵², wskazując, iż wynikający z niego plan działania zakłada przyjęcie do roku 2011 wspólnych norm kolizyjnych m.in. dla majątkowych ustrojów małżeńskich. Odpierając zarzut pochopności w tworzeniu nowych rozwiązań na poziomie krajowym wobec aktywności legislacyjnej Wspólnoty Europejskiej, zwrócono uwagę na różny stan zaawansowa-

⁵⁰ Przeciwnikiem tworzenia krajowych norm kolizyjnych w sprawach objętych projektowaną regulacją unijną był na etapie prac nad projektem ustawy A. Mączyński – por. A. MĄCZYŃSKI, *O potrzebie, zakresie i sposobie reformy polskiego prawa prywatnego międzynarodowego*, [w:] *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtyśińskiemu*, red. A. NOWICKA, Poznań 2005, s. 868 - 869.

⁵¹ M. PAZDAN, *Nowa polska ustawa o prawie prywatnym międzynarodowym*, «PiP» 66.6/2011, s. 21-23.

⁵² Przyjęty przez szefów państw i rządów na szczycie Rady Europejskiej w dniach 4 i 5 listopada 2004 r. Program Haski: *wzmacnianie wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w Unii Europejskiej* (Dz.Urz.UE z 2005 C 53).

nia prac w poszczególnych obszarach objętych programem haskim. Do tych, w przypadku których efekt końcowy nie rysuje się jednoznacznie i wymaga długotrwałych prac w ramach skomplikowanej procedury legislacyjnej, zaliczono m.in. majątkowe ustroje małżeńskie⁵³. Przywołano także przykłady współcześnie powstających w analogicznych warunkach ustaw kolizyjnych innych państw członkowskich.

Twórcy nowej ustawy postawili zatem świadomie na objęcie jej przedmiotowym zakresem także tych kategorii stosunków, w obrębie których w przyszłości można spodziewać się harmonizacji norm kolizyjnych na poziomie europejskim. Zarazem wskazano, że projektowane w tych wycinkach prawa prywatnego międzynarodowego rozwiązania krajowe uwzględniają kontekst europejski oraz zwrócono uwagę na wpływ, jaki na ich obowiązywanie wywrze ewentualne uchwalenie i wejście w życie dalszych rozporządzeń.

Z perspektywy czasu założeniom tym trudno odmówić słuszności. Dotychczasowy tok prac nad projektem rozporządzenia Rady *w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w zakresie małżeńskich ustrojów majątkowych* oraz zakres i kształt zmian ostatnio zaproponowanych przez Parlament wskazują, że na ich efekt końcowy, tym bardziej zaś jego wejście w życie, przyjdzie jeszcze poczekać. Nie było zatem powodu, by, tworząc nową ustawę, wyłączyć poza jej zakres stosunki majątkowe między małżonkami w oczekiwaniu na niepewną zapowiedź regulacji o charakterze europejskim. Wiązałoby się to równocześnie z koniecznością dalszego utrzymania w mocy przez bliżej nieokreślony czas postanowień dawnej ustawy w odniesieniu do małżeńskich ustrojów majątkowych, mimo że odbiegają one od obecnie przyjmowanych w świecie rozwiązań i nie odpowiadają potrzebom współczesnego obrotu.

Pojawia się również pytanie, czy – jeżeli regulacja taka na poziomie europejskim ostatecznie powstanie – jej zasięg obejmie także Polskę. Ze względu na jej materię prawdopodobna wydaje się bowiem powtórka⁵⁴ scenariusza, który ziścił się w przypadku rozporządzenia Rady (UE)

⁵³ Por. uzasadnienie projektu ustawy.

⁵⁴ Por. krytykę projektu u: P. MOSTOWIKA, *Kwestie kompetencji Unii Europejskiej oraz warunków pomocniczości i proporcjonalności prawodawstwa unijnego na tle projektów rozporządzeń o jurysdykcji, prawie właściwym i skuteczności zagranicznych*

nr 1259/2010 z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie wprowadzenia w życie wzmocnionej współpracy w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodu i separacji prawnej (Dz.Urz. UE L343/10 z 29 grudnia 2010 r.).

Akt prawny, zawierający jednolite normy kolizyjne miarodajne dla rozwodu i separacji, miał w założeniu obowiązywać we wszystkich państwach członkowskich. Ostatecznie na skutek niemożności osiągnięcia jednomyślności co do kształtu regulowanej materii statusu takiego jednak nie uzyskał, zarazem stając się przyczyną rozłamu w realizacji programu haskiego. Terytorialny zakres obowiązywania rozporządzenia zawierającego kolizyjnoprawną regulację rozwodów i separacji został bowiem ograniczony do państw członkowskich uczestniczących we wzmocnionej współpracy w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodu i separacji prawnej na mocy decyzji Rady z dnia 12 lipca 2010 r. w sprawie upoważnienia do podjęcia wzmocnionej współpracy w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodów i separacji (2010/405/UE) lub na mocy decyzji przyjętej zgodnie z art. 331 ust. 1 akapit drugi lub trzeci TFUE⁵⁵. Polska do ich grona niestety się nie zalicza⁵⁶.

5. PODSUMOWANIE

Przedstawiona powyżej analiza stosowanych wspólnie w prawie prywatnym międzynarodowym metod wskazania prawa właściwego dla małżeńskich stosunków majątkowych, a także rysujący się kształt projektowanej regulacji unijnej tego zagadnienia potwierdzają słuszność krytycznych uwag pod adresem rozwiązania przyjętego

orzeczeń w majątkowych sprawach małżeńskich i partnerskich, «Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu» 31.3/2011, s. 9-41.

⁵⁵ Por. P. MOSTOWIK, *Prawo właściwe dla rozwodu i separacji w świetle rozporządzenia unijnego 1259/2010*, «KPP» 20.3/2011, s. 337-389 oraz A. SAPOTA, *Wzmocniona współpraca zamiast kompromisu przy unifikacji przepisów rodzinnego prawa prywatnego międzynarodowego w Unii Europejskiej*, [w:] *Znad granicy ponad granicami...*, s. 253-268.

⁵⁶ Na chwilę obecną do grona tego należą: Belgia, Bułgaria, Niemcy, Hiszpania, Francja, Włochy, Lotwa, Luksemburg, Węgry, Malta, Austria, Portugalia, Rumunia, Słowenia.

w art. 17 p.p.m. z 1965 r. Rezygnacja z dopuszczenia, choćby w ograniczonym zakresie, wyboru prawa w odniesieniu do tej kategorii stosunków, wąski katalog i dobór kryteriów podniesionych do rangi łączników o charakterze obiektywnym oraz brak instrumentów służących ochronie dobrej wiary osób trzecich sprawiły, że w zmienionych warunkach społeczno-gospodarczych regulacja ta przestała odpowiadać potrzebom współczesnego obrotu. Wymagała ona zatem gruntownych zmian zarówno przez wzgląd na interesy samych małżonków, jak i osób nawiązujących z nimi stosunki cywilnoprawne. W związku z brakiem zadowalających postępów prac nad stworzeniem jednolitej europejskiej regulacji właściwości prawa dla małżeńskich ustrojów majątkowych oraz niepewnymi rokowaniami co do ich ostatecznego wyniku, rezygnacja z możliwości wykorzystania w tym celu – przynajmniej tymczasowo – przepisów nowej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym byłaby błędem. Samo wprowadzenie do ustawy z 2011 r. norm kolizyjnych miarodajnych dla małżeńskich stosunków majątkowych należy zatem ocenić pozytywnie niezależnie od tego, jak długo miałyby one obowiązywać. Pozostaje natomiast przyjrzeć się bliżej kształtowi przyjętych w jej przepisach rozwiązań. Zagadnieniu temu poświęcony zostanie odrębny artykuł, opublikowany w kolejnym numerze „Zeszytów”.

CURRENT TRENDS IN THE CONFLICT OF LEGAL METHODS IN MATRIMONIAL PROPERTY REGIMES

Summary

The difficulties relating to the determination of the law applicable to personal and property relations between spouses are one of the most significant barriers to the free movement of individuals between different countries. Due to the importance of matrimonial property regimes for the situation of third parties entering into legal relations with married persons, matrimonial property regimes also have a seminal impact on the security of free movement and exchange.

This article presents an analysis of conflict-of-law methods used to determine the law applicable to matrimonial property relations under selected conflict-of-law regulations adopted in different countries, the proposed uniform European regulation, and the former Polish International Private Law Act (*Ustawa o prawie prywatnym międzynarodowym*) of 1965. It also contains an assessment of the relevance of new conflict-of-law rules that have been introduced at the national level.

The article may be regarded as a background for the analysis of the arrangements presented in the new Polish International Private Law Act of 2011, which will be presented in a separate issue of this journal.

Słowa kluczowe: metody wyznaczania prawa właściwego, stosunki majątkowe między małżonkami; polska ustawa o prawie prywatnym międzynarodowym z 1965 r.; polska ustawa o prawie prywatnym międzynarodowym z 2011 r.

Keywords: conflict-of-law methods, property relations between spouses; Polish International Private Law Act of 1965; Polish International Private Law Act of 2011.